

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Шароватова О.П.

Національний університет цивільного захисту України, Україна

На сучасному етапі проблема безпеки набуває дедалі різноаспектного та глобального характеру. Техногенні катастрофи і аварії, пожежі, дорожньо-транспортні пригоди, випадки забруднення навколишнього середовища фахівці все частіше пов'язують не з відмовою устаткування, а з так званим людським фактором, який розуміється як незадовільна організація виробництва і помилки обслуговуючого персоналу, пов'язані з низькою культурою поведінки як у трудовій, так і повсякденній діяльності. Тож, актуальності набувають питання наявності та особливості формування у сучасного покоління культури безпеки.

Термін «культура безпеки» вперше було використано у міжнародних доповідях восьмидесятих років минулого століття, однак його значення і досі залишається відкритим. Розкриваючи дане питання, О. Моїсеєнко [3] зазначає, що в Україні певна кількість проведених досліджень та поява деяких публікацій також поки що не призвели до закріплення узаконеного, загально визнаного міжвідомчого визначення даного терміну.

Окреслюючи його суть, сучасні науковці й практики тлумачать культуру безпеки як нову галузь знань, сукупність характеристик і особливостей діяльності організацій, що поділяються усіма членами суспільства і соціальними групами, кваліфікаційної і психологічної підготовленості персоналу, спрямованої на підвищення його мотиваційної надійності, на профілактику небезпек через їх попередження і зниження завданої шкоди; або ж як сукупність норм безпечної поведінки, поглядів, переконань, установок, умінь, навичок, визначений рівень розвитку творчих сил і здібностей кожної людини, внутрішню потребу, яка характеризує таке її ставлення до природи, особистої, суспільної та національної безпеки, що призводить до усвідомлення того, що безпека є вищим пріоритетом, а також до усвідомлення особистої відповідальності і самоконтролю при виконанні всіх робіт, що впливають на безпеку. Тобто, з одного боку, це фундаментальний управлінський принцип, система і практика участі в безпеці працівників, при яких створюється така атмосфера відкритості, вільний обмін інформацією між працівниками, заохочення добровільного визнання своїх помилок в роботі, загальна психологічна налаштованість на безпеку, самокритичність, відмова від приховування помилкових дій, що дозволяє навчитися на них колегам. З іншого, це поширеність стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті і в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій, ступінь захищеності від загроз і небезпек у всіх сферах життєдіяльності, інтелектуальний досвід вирішення проблем безпеки, досвід безпечного спілкування і комунікації в ході спільного виживання [3].

О. Моїсеєнко також зауважує, що культура безпеки для всіх видів діяльності, організацій та окремих осіб на всіх рівнях ієрархії має ґрунтуватися на певних принципах, серед яких:

- спрямоване на безпеку мислення, яке формує внутрішню критичну позицію, що виключає благодушність і передбачає прагнення до досконалості, розвиток почуття персональної відповідальності у питаннях безпеки;
- особисте усвідомлення кожним працівником важливості і значущості забезпечення безпеки;
- знання та компетентність, що забезпечуються через підготовку і неухильне виконання посадових інструкцій і самопідготовку персоналу;
- прихильність до пріоритетів безпеки вищого керівництва організації і всебічна її демонстрація персоналу;
- формування відповідної внутрішньої позиції окремих осіб через мотивацію, методи керівництва, постановку цілей і створення системи заохочень і покарань;
- високий рівень знань і компетентності керівників, що забезпечують підготовку персоналу і реалізацію заходів безпеки;
- відповідальність за індивідуальну діяльність шляхом визначення та опису відповідних посадових обов'язків;
- регулярне здійснення нагляду, контролю та аудиту стану систем, безпеки підприємства і підготовки персоналу; готовність належним чином реагувати на критичну позицію окремих осіб.

Отже, культурою безпеки слід вважати норму поведінки, природню реакцію, набутий рефлекс цивілізованої людини щодо потенційної можливості прояву загрози небезпеки, правильну реакцію, що стала повсякденною звичкою і нормою, подібно до того як вихована людина звикла вітатися при зустрічі зі знайомими людьми, не замислюючись щоразу про те, з яких міркувань це слід робити. Саме наявність такої реальної культури безпеки, на думку автора [3], і стає показником якості зрілості і розвиненості суспільства.

Оскільки майбутнім суспільства у будь-якій країні вважається молодь, важливим завданням державного розвитку постає формування культури безпеки молодого прогресивного покоління, зокрема студентської молоді.

Здається безперечним, що кожна навчальна дисципліна у закладі вищої освіти має потенційні можливості для впровадження освітніх технологій, здатних сформувати зокрема культуру безпеки. Кожен викладач у своїх навчальних курсах має можливість творчо підійти до використання текстів, підготовки завдань, творчих робіт, дослідницьких проектів, інтегрованих продуктів навчальної діяльності в тому числі з проблем культури безпеки. Сприяє цьому і створення мостів між різними науками, неформальне їх об'єднання без порушення певної індивідуальності, унікальності, своєрідності, що у науково-практичному полі визначається як міждисциплінарний підхід.

Міждисциплінарні зв'язки в освітньому процесі – це зв'язки між навчальними дисциплінами різних галузей знань [2]. Наприклад, зв'язки між дисциплінами гуманітарного циклу: культурологія, філософія, історія, політологія, або зв'язки дисциплін предметного блоку: виробнича санітарія, ризикорієнтоване управління охороною праці, профілактика виробничого травматизму, державне соціальне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві – зв'язки, що ведуть до формування

цілісного бачення особливостей майбутньої професійної діяльності та складових, що визначають її успішність.

Результатом реалізації такого підходу в освітньому процесі стає:

- розгляд подібних тем з різних точок зору з уникненням простого дублювання матеріалу під час вивчення різних дисциплін;
- оновлення та осучаснення існуючого змісту навчання через інтерпретацію тем та добір більш широкого спектру вихідного матеріалу;
- можливість по-новому представити вже відомий навчальний матеріал;
- підвищення мотивації студентів до вивчення певної дисципліни (на ґрунті вивчення окремих навчальних тем), змістовного її осмислення та порівняння, застосування отриманих знань на практиці;
- розширення кругозору, підвищення самостійності та творчості студентів;
- інтеграція набутих знань, навичок та вмінь в одне ціле та сприйняття засвоєного матеріалу протягом усього навчання як нерозривної єдності;
- співпраця між викладачами гуманітарних та технічних дисциплін, об'єднання їхніх зусиль та компетентностей;
- розвиток творчого мислення, розробка нових цікавих вправ і завдань, стимулювання професійного росту викладачів [2].

Так, поряд із фаховими дисциплінами, на заняттях з мови, історії, основ права та інших з позицій конкретної науки можна розкрити особливості етимології, генезису, юридичної інтерпретації та суспільної трансформації понять і питань, що викладаються у межах застосування міждисциплінарного підходу (у даному контексті – поняття, сутності і витоків культури безпеки).

Зокрема, важливу роль у справі формування культури безпеки слід віддати диктантам, переказам з української мови, текстам для аудіювання з іноземної мови, які, відповідаючи вимогам програмного матеріалу, сприяють не лише розвитку логічного мислення студентів та подальшому розширенню їхнього словникового запасу, а й набуттю певного рівня фахових знань. Використання подібних текстів вочевидь сприяє мотивації студентської молоді щодо культури безпеки як відсутності інших способів поведінки та виконання завдань.

Послуговуючись досвідом викладачів української мови різних регіонів України, дослідників і практиків, що здійснюють свою діяльність у напрямі формування різних питань, орієнтованих на забезпечення безпеки [4], наведемо дібрані із періодичних видань (удосконалені й редаговані згідно з вимогами) тексти, які можна використовувати для різноманітних форм навчальної роботи, проведення вільного або творчого диктанту.

Наприклад, при підготовці слухачів спеціальності «Цивільна безпека» (включаючи спеціалізацію «Охорона праці») доречним є використання текстів, що начебто розкривають питання, на яких мають знатися пересічні громадяни, однак при цьому виступають змістом майбутньої професійної діяльності означених фахівців.

Зокрема, текст на тему «Надзвичайні ситуації»: «Надзвичайна ситуація - це ситуація, яка склалася в результаті аварії, природного явища чи іншого лиха,

що супроводжуються людськими жертвами, матеріальними втратами або збитком для природного середовища.

Кожна людина у випадку аварій, катастроф і стихійного лиха повинна вміти захистити себе, сім'ю, надати допомогу потерпілим. Цього вимагає саме життя, наша дійсність. Науково-технічний прогрес, значно збільшивши можливості виробництва, приніс із собою небезпеку для людини і довкілля.

Стихійні лиха, пожежі, аварії... По-різному можна зустріти їх. Розгублено, навіть приречено, як століттями зустрічали люди різні лиха, або спокійно, із незламною вірою у власні сили, з надією на їх приборкання. Але впевнено прийняти виклик лиха може лише той, хто знає, як діяти в тих чи інших обставинах. Така людина прийме єдино правильне рішення: врятує себе, надасть допомогу іншим, попередить наскільки зуміє, руйнівну дію стихій.

Слід пам'ятати, що своєчасне і правильне виконання найпростіших прийомів медичної допомоги при травматичних пошкодженнях, опіках, обмороженнях і нещасних випадках дозволить зберегти здоров'я та життя потерпілому. Від знань і навичок щодо надання само- і взаємодопомоги в надзвичайних ситуаціях залежить не тільки здоров'я і життя громадян, але і членів сім'ї та оточення». (З журналу. 179 слів).

Або текст на тему «Небезпечні знахідки»: «В екстремальних умовах сьогодення кожен громадянин повинен бути пильним, особливо в разі виявлення вибухонебезпечних предметів (або схожих на такі).

Не чіпайте диво-знахідку, не намагайтеся її розібрати! Одразу повідомте в найближче відділення поліції, військкомат, органи місцевої виконавчої влади, райвідділ ДСНС або за номерами «101», «102».

Якщо ви побачили спалах або почули звук вибуху, потрібно негайно сховатися чи лягти на землю, щоб унеможливити поранення камінням або уламками.

У таких ситуаціях дорослим рекомендовано виконати наступні дії: позначити місце знахідки небезпечних предметів, виставити тимчасову охорону, довести до відома присутніх, що не можна торкатися виявлених предметів, негайно сповістити місцеві органи влади, поліцію. До прибуття працівників правоохоронних органів узяти ситуацію під контроль.

Якщо небезпечний предмет виявили діти, то вони не повинні розгублюватися, а повинні дотримуватися визначеного алгоритму дій. Потрібно позначити місце знахідки, не торкатися її і не дозволяти це робити іншим, негайно сповістити дорослих, не розводити багаття поблизу підозрілих предметів.

Пам'ятайте: правильно і безпечно знешкодити вибухонебезпечні предмети здатні лише досвідчені фахівці! Ні в якому разі не намагайтеся робити це самі, адже це може призвести до трагічних наслідків!» (З журналу. 173 слова) [4].

Для спеціалізації «Охорона праці» у даному контексті професійно доречним буде текст такого змісту, як «Очевидно, та не для всіх»: «Цей нещасний випадок не мав би резонансу, якби не позиція адміністрації підприємства, яка відмовилася визнавати його пов'язаним із виробництвом.

Випадок, що й казати, незвичайний: докер-механізатор під час робочої зміни отримав несумісну із життям травму голови без видимих зовнішніх ушкоджень за відсутності свідків. Ще в обідню перерву він почувався чудово, жартував, розмовляв телефоном із дружиною. Хоча, за словами деяких свідків, він скаржився на головний біль, але від медичної допомоги відмовився. Ближче до кінця зміни чоловікові різко стало зле, тому до прохідної викликали машину швидкої допомоги. У лікарню потерпілого доставили у стані глибокої коми, з якої він так і не вийшов. Лікарі боролися за його життя, але безрезультатно.

В офіційному медичному висновку сказано: «...ймовірно, травму отримано незадовго перед зверненням за медичною допомогою... Після отримання травми такого характеру потерпілий не міг у повному обсязі виконувати будь-які види робіт, оскільки його стан прогресивно погіршувався».

Головний лікар обласної лікарні швидкої медичної допомоги також конкретизував, що «за клініко-морфологічними, цитологічними, гістологічними висновками травму отримано під час роботи на виробництві... максимум за годину до прибуття швидкої». У цей час потерпілий виконував вантажно-розвантажувальні роботи. Пізніше кранівник, даючи показання, пояснив ситуацію так: «Може, я його й ударив, я не помітив». (З журналу. 195 слів) [1].

Важливим фактором, що визначає ефективність даного виду навчальної діяльності є те, що педагог обов'язково проводить коротку супроводжуючу бесіду за текстом диктанту, ще раз нагадуючи основні правила чи аксіоми, відображені у пропонованому змісті. У такий спосіб відбувається не лише удосконалення студентством правопису, а й мимовільний пошук компетентної відповіді на проблемні питання професійного характеру у відповідності до описаної ситуації, аналіз якої – це вже завдання фахових дисциплін.

Таким чином дієвість міждисциплінарного підходу при формуванні культури безпеки в системі підготовки фахівців, зокрема з охорони праці, сприятиме набуттю такої звички, становленню такої натури майбутнього співробітника, який природно для себе ніколи не порушить правил безпечного виконання робіт, тому що він просто не в силах зробити інакше. Така поведінка стане його внутрішньої психологічною потребою і природною нормою [3], що і є нагальною вимогою сформованого на даному етапі суспільства ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник С. Нічого особистого, або OHSAS 18001:2007 з вітчизняними відхиленнями / С.Колесник // Охорона праці. – 2017. - № 8. – С. 38-40.

2. Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти / А. Колот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – С. 18-22.

3. Моисеенко О. Культура безопасности: актуальность, сущность и проблемы // Охорона праці (На допомогу спеціалісту з охорони праці). - 2016. - № 7. - С. 17-31.

4. Молочко С.Р. Диктанти з питань дій у надзвичайних ситуаціях для учнів закладів загальної середньої освіти / С.Р. Молочко, В.М. Прибитько // Безпека життєдіяльності. – 2018. - № 2. – С. 20-25.